

O. PRZEMYSŁAW MICHOWICZ OFMCONV
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie
ORCID 0000-0001-5642-8522

INNE PRZYCZYNY (*ALIÆ CAUSÆ*) WYDALENIA NIEOBOWIĄZKOWEGO Z INSTYTUTU ŻYCIA KONSEKROWANEGO

Treść: Wprowadzenie. – 1. *Status quæstionis*. – 2. Katalog przyczyn wydalenia. – 3. Funkcja nakazu karnego. – 4. Wnioski. – Zakończenie.

Wprowadzenie

Niedawna reforma Księgi VI obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego uświadomiła konieczność uszczegółowienia (a nawet i zaostrożenia) poszczególnych norm o charakterze karnym dokumentując jednocześnie szereg trudności, jakie pojawiły się od momentu promulgacji nowego prawa dla Kościoła łacińskiego w 1983 r. w stosowaniu sankcji karnych zwłaszcza w kontekście łączenia przez właściwych przełożonych kościelnych wymogów miłosierdzia z zasadami sprawiedliwości¹. Zaostrzenie niektórych kar z jednej strony i określenie nowych przestępstw z drugiej, potwierdza mylność antyjurydycznych poglądów w Kościele wyrażanych także i współcześnie, według

¹ Por. FRANCISCUS PP., *Constitutio apostolica Pascite gregem Dei* (23.05.2021), *L'Osservatore Romano*, 1° giugno 2021, p. 2-3: *Elapsis temporibus, multa mala secuta sunt ex defectu perceptionis intimi nexus in Ecclesia exsistentis inter exercitium caritatis et pœnalis disciplinæ usum, quoties adiuncta id requirunt. Hic cogitandi modus – ut experientia docet – periculum secum fert degendi vitam iuxta mores disciplinæ contrarios, ad quorum remedium solæ exhortationes vel suasiones non sufficiunt.*

których prawo jest elementem zbędnym dla tych wszystkich, którzy kierują się w życiu wiary zasadami wynikającymi z łaski i chrześcijańskiej miłości². Mimo że instytucja wydalenia w ogólności nie jest sankcją sensu stricto, to jednak niektóre jej przesłanki implikują penalizujący charakter przepisów regulujących pozbawienie zakonnika statusu osoby konsekrowanej³. W kierunku reformy prawa własnego zdąża dziś wiele instytutów życia konsekrowanego poddając rewizji jego odpowiednie zapisy, zwłaszcza kodeks fundamentalny, który – według dyspozycji kan. 696 KPK/1983 – może określić inne przyczyny wydalenia fakultatywnego, mając na uwadze charyzmat instytutu oraz inne cechy własne.

Zamiarem niniejszej pracy jest nie tyle egzemplifikacja racji wydalenia, czyniona zasadniczo w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o konieczność ich typizowania w związku ze współczesnymi zachowaniami osób konsekrowanych sprzeniewierzających się słubowanym ideałom i łamiących szeroko pojętą dyscyplinę zakonną, a raczej sprobematyzowanie rzeczzonego zagadnienia w kontekście dostępnych narzędzi prawnych, jakimi dysponują właściwi przełożeni w sytuacji mogącej prowadzić do wydalenia zakonnika z instytutu życia konsekrowanego.

1. *Status questionis*

Mimo że we właściwym piśmiennictwie nie brakuje rzetelnych opracowań i pogłębionych analiz instytucji wydalenia profesów z instytutu życia konsekrowanego w hipotezie formalnego jej stwierdzenia (kan. 694 KPK/1983) czy też konieczności jej dokonania (kan. 695

² Zob. R.C. LARA, *Some Reflections of the Proper Way to Approach the Code of Canon Law*, CLSA Proceedings 1984, n. 46, p. 27-28.

³ Zob. D. BOREK, *La dimissione dei religiosi a norma del can. 694 del Codex del 1983: è una pena espiatoria latae sententiae*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 81(2001), p. 67-95; J. KOWAL, *Expulsión del instituto*, in: *Diccionario General de Derecho Canónico*, eds. J. Otaduy – A. Viana – J. Sedano, t. III, Navarra 2012, p. 877.

KPK/1983)⁴, wciąż niewystarczające są ustalenia doktryny w przedmiocie fakultatywnego pozbawienia osoby konsekrowanej jej prawnokanonicznego statusu nabytego w efekcie profesji rad ewangelicznych poprzez śluby lub inne święte więzy (kan. 696 KPK/1983). W zdecydowanej większości, nieliczne dostępne publikacje, obejmujące wprost i bezpośrednio zakres kodeksowych regulacji odnoszących się do wydalenia nieobowiązkowego *ab homine*⁵, koncentrują się głównie wokół

⁴ Właściwe komentarze do rzeczonych norm znajdują się zazwyczaj w tematycznych podręcznikach poświęconych [a] różnorodnym zagadnieniom dotyczącym życia konsekrowanego po Soborze Watykańskim II lub w [b] słownikach/encyklopediach prawnokanonicznych czy [c] pracach i artykułach naukowych. Do najważniejszych i najbardziej wartościowych zaliczyłbym: [a1] J. BAR, J. KAŁOWSKI, *Prawo o instytucjach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985; T. RINCÓN -PÉREZ, *La vida consagrada en la Iglesia latina. Estatuto telógico-canónico*, Pamplona 2001, p. 255-269; J. TORRES, *Separazione dei membri dall'Istituto*, cc. 684-704. *Scuola pratica di teologia e diritto della vita consacrata*, Roma 2002, passim; J.M. ANAYA TORRES, *La expulsión de los religiosos. Un recorrido histórico que muestra el interés pastoral de la Iglesia*, Roma 2007, passim; D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico – giuridico al Codice di Diritto Canonico*, Roma 2008, p. 659-689; V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa*, Venezia 2011, p. 574-589; D. BOREK, *Wydalenie z instytutu zakonnego w świetle aktualnie obowiązującego kanonicznego prawa karnego*, Tarnów 2016, passim; [b1] F.X., EGAÑA, *Dimissione dall'istituto religioso*, in: *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, Milano 1993, p. 345-349; J. KOWAL, *Expulsión del instituto*, in: *Diccionario General de Derecho Canónico*, eds. J. Otaduy – A. Viana – J. Sedano, t. III, Navarra 2012, p. 879-882; [c1] J. Beyer, *La dimissione nella vita consacrata*, in: *I procedimenti speciali nel diritto canonico*, eds. Autori Vari, Città del Vaticano 1992, p. 337-356; *La dimissione nella vita consacrata*, *Vita Consacrata* 28 (1992), p. 157-170; V. RIBEIRO, *La dimissione dei religiosi nella legislazione della Chiesa latina dal Codice del 1917 al Codice del 1983 con speciale riferimento alle legislazioni particolari*, *Theses ad Doctoratum in Utroque Iure*, Roma 2000, passim; P. MALECHA, *La separazione dell'Istituto religioso*, in: *La vita consacrata nella Chiesa*, eds. Gruppo Italiano Docenti di diritto canonico, Milano 2006, p. 277-297.

⁵ Por. M. BIDER, *Wydalenie fakultatywne z Instytutu zakonnego według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Lublin 2006, passim; P. MICHOWICZ, *La dimissione facoltativa dall'Istituto religioso secondo il Codice di Diritto Canonico del 1983. Le problematiche nell'applicazione della procedura*, *Theses ad Doctoratum in Utroque Iure*, Roma 2013, passim.

zagadnień formalno-prawnych⁶, pomijając jednak równie istotną warstwę rzeczowej instytucji jaką jest jej aspekt materialno-prawny⁷. Kreowane przez ustawodawcę hipotezy wydalenia określają pożądany z punktu widzenia prawa sposób zachowania się i postępowania osób konsekrowanych, nawet jeśli – pod względem techniki legislacyjnej – jest on artykułowany *in via negativa*. Mowa więc o takich regulacjach, które z jednej strony stanowią bezpośrednio o prawach i obowiązkach, nakazach i zakazach osób konsekrowanych oraz z drugiej określają sankcje za ich nieprzestrzeganie, determinując jednocześnie przypadki, których zaistnienie spowoduje powstanie, zmianę lub wygaśnięcie określonych stosunków prawnych pomiędzy podmiotami prawnymi (konsekrowany i właściwy instytut przynależności).

Poszczególne instytuty życia konsekrowanego, w ramach uznanej im przez Kościół słusznej autonomii, mogą dopełnić statuowany przez prawo powszechne katalog przyczyn wydalenia innymi racjami, których zaistnienie naraża osobę konsekrowaną na wydalenie za każdym razem, kiedy poważnie nadużywa szeroko rozumianych wolności, uprawnień jak również substancji, narzędzi, technik, będących efektem zdobyczy współczesnej cywilizacji oferującej powszechne – i zazwyczaj nieskrępowany – dostęp do takich dóbr. Trudno jednak określić w sposób zbiorczy wszystkie potencjalne hipotezy mogące stanowić podstawę determinacji zjawisk mocno oddziałujących na każdego współczesnego człowieka, który w przeszłości z kolei pozostawał poza ich zasięgiem, niejednokrotnie z przyczyn oczywistych. Nierzadko, pojawiające się niepożądane postawy osób konsekrowanych (m.in. przemocy powodującej nieprzypadkowe urazy innych zakonników i niezdrowej nad nimi dominacji, a więc

⁶ Por. M. STOKŁOSA, *Il ruolo del Superiore maggiore nel processo di dimissione dei religiosi dall'Istituto*, in: *Iustitia et iudicium. Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz*, eds. J. Kowal, J. Llobell, vol. IV, Città del Vaticano 2010, p. 2215-2233; P. MICHOWICZ, *La dimissione facoltativa dall'Istituto religioso secondo il Codice di Diritto Canonico del 1983...*, passim.

⁷ Por. P. STASIŃSKI, *Przyczyny wydalenia z Instytutu zakonnego*, *Prawo Kanoniczne* 40(1997), nr 1-2, s. 147-173.

przemocy emocjonalnej⁸) mogą wynikać z niejednorodnych relacji podległości i zależności⁹, które – choć nie stanowią swobodnego novum w rozumieniu współczesnych zagrożeń uderzających w poszczególne osoby konsekrowane – wyczerpują jednak znamiona czynów mogących się kwalifikować jako przyczyny wydalenia, o ile są poważne, zewnętrzne, poczytalne i prawnie potwierdzone.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat, z łatwością odnotowuje się fakt, że niemała część instytutów życia konsekrowanego dokonuje aktualizacji bądź rewizji tekstów prawa własnego¹⁰, a w szczególności dokumentów charyzmatyczno-prawnych, które – w myśl dyspozycji, o której w kan. 696, §1 KPK/1983 – mogą określać *aliæ causæ* [dimissionis] *similis gravitatis*. Analiza tych dokumentów i ich krytyczna lektura w przedmiocie niniejszych poszukiwań, uprawnia do wniosku, według którego w wielu odnowionych i/lub uaktualnionych konstytucjach, zakonny ustawodawca najczęściej nie determinuje nowych racji wydalenia, poprzestając na ogólnych regulacjach statuowanych przez prawo powszechne¹¹. Nieobecność detalicznych uregulowań

⁸ Zob. J. WROCENSKI, *Współczesne wyzwania i oczekiwania wobec życia konsekrowanego*, Sympozjum 32(2017), nr 1, s. 212.

⁹ Por. P. SKONIECZNY, *In spiritu servitii: sposób sprawowania władzy przez przełożonych instytutów życia konsekrowanego a powołanie ad perfectam caritatem. Komentarz lub medytacja do kan. 617, 618 i 619 KPK*, w: *Prawo kanoniczne pomocą osobom konsekrowanym w dążeniu ad perfectam caritatem*, red. B. Szewczuł, Warszawa-Kraków 2015, s. 90-92.

¹⁰ Co wynika z dojrzałej recepcji doktryny Soboru Watykańskiego II oraz późniejszego magisterium Kościoła w przedmiocie życia konsekrowanego. Por. P. MICHOWICZ, *Attenzione magisteriale e riferimenti dottrinali critici all'assetto giuridico dei consacrati*, *Periodica* 104(2015), nr 4, p. 569-575; B. SZEWCZUL, *Zasadność rewizji konstytucji instytutów zakonnych oraz ich zawartość i forma według dokumentów kościelnych*, *Prawo Kanoniczne* 59(2016), nr 4, s. 32-39; W. KIWIOR, *La revisione del diritto proprio dei Carmelitani Scalzi al tempo di oggi*, *Prawo Kanoniczne* 62(2019), nr 2, p. 75-91.

¹¹ Taki wniosek nasuwa się po przedmiotowej analizie znowelizowanych/uaktualnionych Konstytucji wielu różnych instytutów życia konsekrowanego: [a] laikich: ZAKON SZPITALNY ŚW. JANA BOŻEGO, *Konstytucje*, Kraków 2013, art. 105; ISTITUTO SUORE PIE OPERAIE DELL'IMMACOLATA CONCEZIONE, *Costituzioni*, Roma 2018, art. 172; CONGREGAZIONE DELLE SUORE CARMELITANE. ISTITUTO DI NOSTRA SIGNORA

w przedmiocie rozważań pozwala jedynie domniemywać, że odwoływanie się ustawodawców zakonnych do norm kodeksowych determinujących przyczyny wydalenia osoby konsekrowanej z instytutu jest sposobem ich myślenia o prawie w takim znaczeniu, że przejawia zbyteczność stanowienia norm nazbyt rygorystycznie regulujących rzeczoną materię, hołdując tym samym ogólnej technice prawodawczej¹², według której każda ustawa winna zostać zredagowana zwięźle i syntetycznie, unikając nadmiernej szczegółowości a zarazem w taki sposób, w jaki opisuje się typowe sytuacje w dziedzinie spraw regulowanych przez instytucję wydalenia z instytutu. Być może nie bez znaczenia jest również i okoliczność, według której wiele instytutów życia konsekrowanego podejmuje życie zgodne z własnym charyzmatem i prowadzi dzieła apostołskie w bardzo zróżnicowanych kontekstach kulturowych, których istotę i znamionną rolę podkreśla się dziś we współczesnej i uznanej kanonistyce¹³, co powoduje, że przyjęte przez ustawodawcę określone przyczyny wydalenia rozumiane jako właściwe remedium *in casu* mogą uchodzić za najbardziej trafne i odpowiednie w danej kulturze/społeczności, zaś w innej mogą się okazać – jak uczył ks. prof. Remigiusz Sobański – martwym zapisem, bowiem ustawa, bez przestrzegania, mimo że promulgowana i nieuchylona, traci życie¹⁴.

DEL CARMELO, *Costituzioni*, Roma 2011, art. 123; [b] kleryckich: FRATI MINORI CAPPUCCINI, *Le Costituzioni*, Roma 2013, N. 36; ZAKON BRACI MNIEJSZYCH KONWENTUALNYCH, *Konstytucje*, Niepokalanów 2020, art. 80, §1-2; SOCIETÀ DI SAN FRANCESCO DI SALES, *Costituzioni*, Roma 2020, art. 194; [c] mniszych: ORDINE DEI CISTERCENSI SELLA STRETTA OSSERVANZA, *Costituzioni*, Roma 2003, C. 65; [d] czy w końcu instytutów świeckich: COMPAGNIA DI SAN PAOLO, *Costituzioni*, Pergine Valsugana 2012, art. 40; ŚWIECKI INSTYTUT KARMEŁITAŃSKI POD WEZWANIEM ŚW. ELIASZA „ELIANUM”, *Konstytucje*, Kraków 2021, art. 142; COMPAGNIA DI SANT’ORSOLA: ISTITUTO SECOLARE DI SANTA ANGELA MERICI, *Costituzioni*, Roma 2019, art. 9.2-9.5;

¹² Por. R. PISZKO, *Zasady techniki prawodawczej w praktyce wykładni prawa*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, LXIV(2002), nr 4, s. 26.

¹³ Zob. C. BEGUS, *L’armonia nella giurisprudenza canonica*, Città del Vaticano 2003, p. 26; 40-42.

¹⁴ Por. R. SOBAŃSKI, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego*, Warszawa 2001, s. 103.

2. Katalog przyczyn wydalenia

Katalogowe ujęcie racji wydalenia osoby konsekrowanej z instytutu jest dobrze znaną kościelnemu ustawodawcy techniką legislacyjną, której celem w ogólności jest regulacja wieloaspektowego zazwyczaj stanu faktycznego. W kanonicznym obrocie prawnym, dla przykładu, może on dotyczyć zarówno zestawienia [a] przeszkód dotyczących wykonywania określonych czynności (por. kan. 1041-1042 KPK/1983), ale może także określać [b] racje dyscyplinarne, których zaistnienie będzie skutkowało wszczęciem postępowania o charakterze administracyjnym i ewentualną utratą urzędu kościelnego (por. kan. 1741 KPK/1983). Przywołane wyżej egzemplifikacje katalogowego ujęcia racji prawnego działania kreowanego przez ustawodawcę we właściwych przepisach pozwalają zaobserwować, że [a¹] wykazy przeszkód lub [b¹] zestawiania przyczyn usunięcia z urzędu mogą mieć charakter katalogu [a²] zamkniętego bądź [b²] otwartego. Z jednej strony [a³] wyliczenie przyczyn uniemożliwiających sprawowanie czynności sakramentalnych stanowi *numerus clausus*, co oznacza, że nie jest możliwe dodawanie nowych przeszkód na zasadzie analogii, z drugiej zaś [b³] katalog przyczyn usunięcia proboszcza nie jest zbiorem enumeratywnym. Konsekwencją zasady otwartego katalogu przyczyn czy, najogólniej rzecz ujmując wielości przesłanek prawnych, jest regulacja stanowiąca, że dopuszcza się także inne racje o charakterze prawnym uznając je za jednakowo relewantne, o ile są poważne.

Z brzmienia kan. 696, §1 KPK/1983 wyraźnie wynika, że ustawodawca intencjonalnie unika taksatywnego określenia przyczyn wydalenia zakonnika z instytutu, bowiem potwierdza to sformułowanie zawarte w interesującej nas normie: *sodalis dimitti etiam potest ob alias causas (...) uti sunt*. Uprawnioną jest zatem teza, według której katalog racji wydalenia determinuje proces prawodawczy przede wszystkim co do jakości racji prawnych wydalenia, których określenie powinno jednak uwzględniać podobny do katalogowych przyczyn ciężar. W tej samej normie ustawodawca zawarł ogólną zasadę, zgodnie z którą przyczyny wydalenia fakultatywnego muszą być jednocześnie i kumulatywnie poważne, zewnętrzne, poczytalne i prawnie udowodnione. Zatem otwarty katalog racji wydalenia powinien być

ewentualnie dopełniony o takie naruszenia (nie będące koniecznie przestępstwami w rozumieniu prawa kanonicznego), które wywołują poważne skutki w dyscyplinie zakonnej oraz powodują szkodę (najczęściej niematerialną) jak również zgorszenie¹⁵. Ich naturalnym pierwowzorem mogą być oczywiście motywy wydalenia już typizowane przez ustawodawcę, jednakże należy mieć na uwadze fakt, że kreowane przez legislatora hipotezy wydalenia w kan. 696, §1 odzwierciedlają ducha epoki bezpośrednio poprzedzającej promulgację nowego kodeksu prawa kanonicznego w 1983 roku¹⁶, co oznacza, że prawodawca – fotografując rzeczywistość – określił i zdefiniował te, a nie inne okoliczności jako najczęściej weryfikujące się przyczyny wydalenia z instytutu uznając je tym samym za poważne naruszenia obowiązków stanu i dyscypliny zakonnej. Wydaje się, że pojęciowa i znaczeniowa pojemność przynajmniej niektórych przyczyn wydalenia jest na tyle duża, że pozwala na ich interpretację w kluczu poszerzenia pierwotnego desygnatu normy, uwzględniając przy tym współczesne zagrożenia dla wszystkich osób konsekrowanych¹⁷. Ustawodawca, w interesującym nas kanonie, celowo posłużył się terminami szerokimi (obowiązki życia konsekrowanego, uporczywe nieposłuszeństwo w poważnej materii, zawionie zachowanie zakonnika, rozpowszechnianie poglądów potępionych przez Nauczycielski Urząd Kościoła), po to, aby legislator partykularny

¹⁵ Por. M. SAJ, *Zgorszenie jako skutek popełnionego przestępstwa w świetle kanonicznego prawa karnego*, Studia Redemptorystowskie 18(2020), s. 450-453; D. BOREK, *Wydalenie z instytutu zakonnego w świetle aktualnie obowiązującego kanonicznego prawa karnego*, s. 88.

¹⁶ Oprócz przyczyn wydalenia statuowanych pod reżimem abrogowanego kodeksu (por. kan. 646-647 CIC/1917), należy zwrócić uwagę na wysiłki Stolicy Apostolskiej skierowane do poszczególnych zakonów a ukierunkowane na poprawę sytuacji prawnej wydalanym profesów wieczystych. Mimo że wiodącą tendencją tych dokumentów była modyfikacja procedury, to nie brak w nich odniesień do przyczyn wydalenia. Por. Reskrypt *Modus Procedendi* dla Zakonu Braci Mniejszych z 1969 r.; Uprawnienia dla Zakonu Kaznodziejskiego z 1972 r.; Reskrypt *Processus Iudicialis* z 1974 r. (cyt. za M. BIDER, *Wydalenie fakultatywne z Instytutu zakonnego*, s. 25-31).

¹⁷ Por. J. WRÓBLEWSKI, *Interpretatio extensiva*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1(1965), s. 112-114.

mógł wypełnić treścią ewentualne inne racje wydalenia, posiłkując się w tym celu wykładnią prawa w procesie jego stosowania. Z teoretycznego punktu widzenia, mnogość okoliczności, których występowanie może stanowić przyczynę wydalenia z instytutu, może powodować, że utrudnione a nawet niemożliwe będzie wyczerpujące uregulowanie katalogu negatywnych przesłanek wydalenia. Można zatem skonstatować, że ustawodawcy hierarchicznie niżsi stają przed koniecznością skonstruowania takiego modelu racji wydalenia, który z jednej strony zapewni stosującym prawo przełożonym zakonnym wystarczającą elastyczność podejmowanych decyzji oraz z drugiej, będzie stanowił swoisty mechanizm zabezpieczający instytucję wydalenia przed nadmiernym jej zastosowaniem w efekcie nieprawidłowego i/lub błędnego poszerzenia katalogowych przesłanek analizowanej instytucji.

Warto jeszcze wspomnieć, że w kan. 696, §1 KPK/1983 ustawodawca opisał czyny mogące skutkować wydaleniem w taki sposób, że w większości przypadków znajdujemy ich klasyczne znamię czasownikowe wskazujące dokładnie, o jakie czynności (czyli czasowniki) chodzi: „zaniedbywać obowiązki życia konsekrowanego”, „naruszać święte więzy”, „podtrzymywać lub rozpowszechniać potępione poglądy”, „przyjąć ideologię przepojoną materializmem lub ateizmem”. Wynika z tego, że typizowanie zachowań i postaw zaprzeczających konsekracji zakonnej, mimo że postrzegane jest dość ogólnie i pojemnie, nie oznacza jednak zupełnej dowolności i swobody w ewentualnym statuowaniu innych przyczyn mogących skutkować wydaleniem. W tym sensie, nie chodzi zatem o *jakąkolwiek* czynność zewnętrzną przeciwko ślubom zakonnym lub innym świętym więzom oraz dyscyplinie i karności, a raczej o takie zachowania i postawy, które z natury rzeczy pozwolą udokumentować poważne naruszenia w życiu wiary i moralności osoby konsekrowanej, uwzględniając ponadto dodatkowe zobowiązania osób Bogu poświęconych przez profesję rad ewangelicznych wynikające z charyzmatu instytutu przynależności, z formy życia, dodatkowych ślubów czy w końcu z konkretnych dzieł

o charakterze apostołskim/charytatywnym/edukacyjnym/itp. podejmowanych i prowadzonych przez instytut¹⁸.

Formułowane *in via negativa* znamiona czasownikowe, o których wyżej, wynikają zatem wprost i bezpośrednio z ustawowego opisu ex can. 696, §1 KPK/1983 i są sprzężone z innymi obowiązkami wpływającymi z konsekracji zakonnej, której prawna ochrona może dokonywać się na drodze kodyfikacji prawa własnego, w którym zostanie jasno wyartykułowana zasadność realizacji znamienia czasownikowego.

3. Funkcja nakazu karnego

Z powyższych rozważań płynie wniosek, według którego, z jednej strony stanowienie innych przyczyn wydalenia osoby konsekrowanej z instytutu jest marginalnym działaniem odzwierciedlonym następnie we właściwych przepisach konstytucji, z drugiej zaś ewentualne statuowanie nowych racji nie jest całkowicie wyjęte z regulacji prawa powszechnego, nie tylko w odniesieniu do formalnej warstwy tychże przyczyn, ale zasadniczo do jej aspektu materialnego. Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego zauważyła, że współcześnie, osoby konsekrowane zostają wydalone z instytutu zasadniczo z dwóch najczęściej weryfikujących się w praktyce racji; chodzi o: [a] „uporczywe nieposłuszeństwo prawnym nakazom przełożonym w poważnej materii” oraz o [b] „bezprawną nieobecność [w domu zakonnym] (...) trwającą pół roku”¹⁹. Wydaje się, że taki stan rzeczy wynika z niewielkiej trudności nagromadzenia koniecznego materiału dowodowego służącego do wykazania pewności [a1] badanych faktów lub [b1] prawdy jakiegось stwierdzenia. Dowody powinny być celowe, trafne i użyteczne

¹⁸ Por. J. KAŁOWSKI, *Konstytucje jako zabezpieczenie celu i zadań instytutów życia konsekrowanego*, Prawo Kanoniczne 36(1993), nr 3-4, s. 13-18; T. RINCÓN -PÉREZ, *La vida consagrada en la Iglesia latina*, s. 262.

¹⁹ Por. KONGREGACJA INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOŁSKIEGO, *Dar wierności. Radość wytrwałości. Wytyczne*, Niepokalanów 2020, nr 93.

oraz powinny przybierać właściwą formą przewidzianą prawem²⁰. Jest bezsporne, że w analizowanej kwestii w materiale dowodowym powinno(y) dominować [a2] oświadczenie(a) przełożonych wyższych deklarujących naruszanie ślubu posłuszeństwa w istotnych/poważnych kwestiach życia zakonnego (poparte zeznaniami świadków i/lub innymi prawnie relewantnymi dokumentami) jak również [b2] oświadczenie przełożonego lokalnego, który – pisemnie – określi konkretną datę nieprawego opuszczenia domu zakonnego przez podległego mu zakonnika.

Przełożony wyższy profesa znajdującego się w sytuacji grożącej wydaleniem, w celu wzmocnienia własnej argumentacji wspierającej zasadność, a nawet i konieczność wydalenia ex can. 696, §1 KPK/1983, może wydać dekret w formie poszczególnego nakazu (nie wykluczając również nakazu karnego, o ile domaga się tego sytuacja), którego przedmiotem będzie polecenie lub zaniechanie określonego działania jak również przynaglenie do przestrzegania ustawy. Wydaje się, że sformułowanie obecne w kan. 49 KPK/1983: *præsertim ad legis observantiam urgendam* jest główną funkcją nakazu²¹, co oznacza, że przełożony wyższy może wskazać zakres obowiązywania innych ustaw i przepisów (wynikających tak z prawa powszechnego jak i własnego) obowiązujących zakonnika, względem którego istnieje realna możliwość wszczęcia postępowania mogącego skutkować utratą stanu życia konsekrowanego.

Na uwagę zasługuje także i fakt, że ustawodawca w kan. 697, 3° KPK/1983 określił drugie upomnienie kanoniczne terminem *hæc monitio* pozwalając tym samym wnioskować, że przedmiotowych upomnień może być więcej niż dwa obowiązkowe. Przełożony wyższy jest zatem uprawniony do tego, by móc upominać zakonnika tyle razy, ile będzie to konieczne, zachowując przy tym zasadę zdrowego rozsądku w takim sensie, aby nie mnożyć upomnień kanonicznych w nieskończoność, zwłaszcza wtedy, kiedy nie przynoszą pożądanego skutku. Jest zatem bezsporne, że przełożony wyższy może skierować do

²⁰ Por. L. DEL AMO, *Sub can. 1527*, w: Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1150.

²¹ Zob. A.W. BUNGE, *Precepto singular*, in: Diccionario General de Derecho Canónico, eds. J. Otaduy – A. Viana – J. Sedano, t. VI, Navarra 2012, p. 361.

zakonnika i trzecie upomnienie, również w formie nakazu karnego, o którym w kan. 1319, §1 KPK/2021. Zamiarem wydania rzeczonoego dekretu jest przynaglenie profesy, przekazane pod groźbą kary, do działania lub jego zaniechania, które wpłynie na jego postawę w taki sposób, aby z jednej strony nie naruszał jakichkolwiek obowiązków wynikających z obowiązujących go regulacji prawnych oraz z drugiej, aby – na mocy posłuszeństwa – zobowiązał się do poprawy lub do naprawienia wywołanego zgorszenia i/lub do wyrównania wyrządzonych krzywd/szkód. Mając na uwadze fakt, że pojedynczy nakaz karny jest źródłem prawa o wiele bardziej skutecznym i poręcznym niż ustawa²², umyślne zlekceważenie przez zakonnika przedmiotu „kolejnego upomnienia” może stanowić dodatkową przesłankę wydalenia, ponieważ profes – nie wykonując nakazu w poważnej materii w granicach ustalonych przez prawo – nie tylko materialnie narusza ślub posłuszeństwa, ale również łamie dyscyplinę ustawy tj. nakazu karnego zaciągając jednocześnie przewidzianą nakazem karę. Nadto po raz kolejny zostaje spełniona przesłanka wydalenia z instytutu z tytułu uporczywego nieposłuszeństwa prawnym nakazom przełożonych w poważnej materii (*pertinax inobcedientia legitimis præscriptis Superiorum in materia gravi*) przewidziana przez wielokrotnie już przywoływany kan. 696, §1 KPK/1983.

Przyjmując powyższe działanie przełożonych kościelnych za możliwe, zasadne i wykonalne, sekwencja czynności prawnych w pierwszej fazie postępowania wydającego *in loco* odzwierciedlałaby następujący schemat: 1. pierwsze upomnienie, 2. drugie upomnienie, 3. nakaz karny, 4. ewentualne trzecie upomnienie i 5. dekret wydalenia. Należy przy tym zaobserwować, że z uwagi na brak szczegółowych regulacji

²² Instytucja nakazu karnego spełnia ten cel, kiedy realizuje założenie wynikające z obecnego i poprzedniego ustawodawstwa oraz doktryny kanonicznej opartej na wielowiekowej tradycji, według której pojedynczy nakaz karny jest źródłem prawa obiektywnego. Jednakże regulacje zawarte w kan. 48-50 KPK/1983, uznające pojedynczy nakaz za akt natury administracyjnej, rodzą poważne problemy dotyczące koniecznej spójności pojęciowej między różnymi księgami tego samego Kodeksu. Zob. J. MIRAS, *Precepto penal*, in: *Diccionario General de Derecho Canónico*, eds. J. Otaduy – A. Viana – J. Sedano, t. VI, Navarra 2012, p. 358-359.

innych przyczyn wydalenia przez ustawodawców zakonnych, powyższy schemat działania przyjmuje się jako model wydalenia profesora z instytutu ex can. 696, §1 KPK/1983 zbudowany w oparciu o zbiór norm formalnych (proceduralnych). Okazuje się zatem, że tam, gdzie prawo nie jest wyartykułowane wprost i bezpośrednio czy wręcz świadomie i dobrowolnie rezygnuje się z jego dokładnego określenia, wiodące stają regulacje prawne o charakterze wtórnym względem podstawowych praw i obowiązków osób. Jest zatem prawdziwa teza, według której autonomia regulacji proceduralnych w procesie stosowania prawa ułatwia rozwiązywanie sporów i kontrowersji; jest swoistym „lustrem”, w którym wiernie odbijają się podstawowe kwestie sprawiedliwości istotne z punktu widzenia wzajemnego stosunku i obopólnych relacji wiernego do wspólnoty Kościoła jak również osoby konsekrowanej do właściwego jej instytutu życia konsekrowanego. Wydaje się zatem, że rezygnacja ze statuowania innych przyczyn wydalenia w prawie własnym, będąca w pewnym sensie zakwestionowaniem zasady *ubi ius, ibi remedium*, nie prowadzi do sytuacji, w której – mimo nowych form naruszeń obowiązków stanu życia konsekrowanego i dyscypliny zakonnej – właściwy przełożony nie może działać z braku przesłanek materialnych. Przełożony wyższy, dokonujący subsumpcji stanu faktycznego, winien pamiętać o znacznej pojemności statuowanych przez ustawodawcę przesłanek wydalenia fakultatywnego oraz o ewentualności wydania nakazu karnego, którego niewykonanie przez profesora zawsze będzie skutkować wypełnieniem przynajmniej jednego kryterium umożliwiającego rozważenie wszczęcia postępowania wydalającego. Nie można oczywiście wykluczyć, że subsumpcja, w świetle ustalonego stanu faktycznego może być dokonana nieprawidłowo lub gdy taki stan został błędnie ustalony; wówczas mamy do czynienia z wadami, które powinny być przedmiotem rzetelnej weryfikacji uczynionej w taki sposób, aby błędy przełożonych *in decernendo* nie stały się dla wydalonego profesora w pełni uzasadnioną okazją do wniesienia rekursu hierarchicznego.

4. Wnioski

Analiza podjętej tematyki pozwala w tym miejscu uwypuklić kilka istotnych dla przedmiotu badań okoliczności. Po pierwsze: ewentualne przyczyny wydalenia profesów z instytutu życia konsekrowanego nie mogą być stanowione z pominięciem pryncypiów *implicite* zawartych w hipotezach już kreowanych przez ustawodawcę w kan. 696, §1 KPK/1983; muszą określać okoliczności wprost i bezpośrednio zagrażające konsekracji przez śluby lub święte więzy, tzn. mieć charakter racji „wewnętrznych” w stosunku do istoty życia konsekrowanego w takim znaczeniu, że powinny wprost godzić w wartości oraz te ideały, których nośnikiem jest wyłącznie życie według rad ewangelicznych. Przyczyny „zewnętrzne” względem życia konsekrowanego zostały bowiem wyartykułowane w kanonach 694 i 695 KPK/1983 i sugerują, że znamion takiego działania (również i przestępczego) może dopuścić się jakiegokolwiek ochrzczonego.

Po drugie: obowiązujący iter postępowania administracyjnego, będący pozostałością nadmiernie rozbudowanej procedury wydalania profesów przewidzianej przez Kodeks pio-benedyktyński, nie wzbrania właściwym przełożonym zastosowania nakazu poszczególnego lub nakazu karnego względem podległego mu profesa, co do którego istnieje zasadne domniemanie zlekceważenia przedmiotu nakazu czy wręcz niewykonania go. Mimo że nie jest to pożądanym przez ustawodawcę skutek, bowiem przeczy zasadzie celowości i skuteczności każdego dekretu²³, to jednak otwiera przed wszczynającym postępowanie wydającym przełożonym możliwość przytaczania dodatkowych dowodów potwierdzających nie tylko obowiązek upominania profesa i zachęcania go do powrotu pod zakonne posłuszeństwo, ale także

²³ Por. P. GHERRI, *Petitio, remonstratio, exceptio: cenni esplorativi sui modi non-esecuzione degli atti amministrativi singolari*, Ius Ecclesiae 27(2015) nr 2, p. 346; *Il concetto amministrativo di 'efficacia': linee evolutive*, in: La funzione amministrativa nell'ordinamento canonico. Atti del XIV Congresso Internazionale di diritto canonico, Varsavia 14-18 settembre 2011, (eds.) J. Wroceński – M. Stokłosa, Warszawa, 2012, p. 297.

dokumentujących fakty, ciężar zarzutów i poczytalności oraz brak wystarczającego stopnia poprawy w postawie zakonnika.

Po trzecie: w analizowanej kwestii przedmiotowe ustalenia pozwalają na wyodrębnienie regulacji prawnych o charakterze materialnym i formalnym, podkreślając wtórność, ale i służebność tych ostatnich względem przestrzegania prawa materialnego w takim sensie, że prawo formalne stanowi system zabezpieczający realizowanie prawa materialnego, nawet jeśli – co potwierdza hipoteza, o której w kan. 696, §1 KPK/1983 – legislator partykularny świadomie rezygnuje ze statuowania prawa szczegółowego względem normy ogólnie wyrażonej w przepisach o charakterze powszechnym.

Zakończenie

W konkluzji należy wspomnieć o istnieniu poglądu, według którego, w obowiązującym postępowaniu wydającym ustawodawca zagwarantował profesom nazbyt dużą ochronę praw podmiotowych (w porównaniu do przedmiotowych regulacji kodeksu z 1917 r., o czym świadczy choćby drugi etap postępowania ukierunkowany na weryfikację i kontrolę czynności dokonanych *in loco*), znacznie redukując rzeczywiste możliwości i prawne środki działania aktualizowane przez przełożonego wyższego. Ustalenia niniejszej pracy wydają się przeczyć tej obiegowej opinii, bowiem wykazują użyteczność i praktyczne zastosowanie aktów administracyjnych (tj. nakazów poszczególnych i nakazów karnych) będących z jednej strony narzędziami gwarantującymi obiektywne rozpoznanie bronionych przez profesów uprawnień i racji oraz z drugiej rękoią dobrego wykonywania władzy rządzenia przez właściwych przełożonych.

Other reasons of facultative dismissal from an institute of consecrated life

The main goal of this paper tends not so much to exemplify reasons related to dismissal of a consecrated person from its institute, which – as a task – is essentially made in search of necessity to typify them in connection with some contemporary behaviors of those members who compromise their

vowes and ideals by breaking religious discipline, but rather, to problematize that kind of issue in the wider context of all legal instruments available to major superiors in a situation that could lead to the dismissal of a member from its institute of consecrated life.

Słowa kluczowe: kan. 696, §1 KPK/1983; wydalenie z instytutu życia konsekrowanego; wydalenie fakultatywne; racje wydalenia; nakaz karny

Keywords: can. 696, §1 CIC/1983; dismissal from an institute of consecrated life; facultative dismissal; dismissals' cause; penal precept

NOTA O AUTORZE

O. dr hab. Przemysław Michowicz OFMConv – absolwent Instytutu Obojga Praw Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. Wykładowca akademicki Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, Wyższego Seminarium Duchownego Franciszkanów. Zakres naukowych zainteresowań obejmuje dziedziny kościelnego prawa administracyjnego, zakonnego i prawa porównawczego. Autor publikacji w periodykach krajowych i zagranicznych.